

ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ...
...ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

ΠΑΠΑΕΜΜΑΝΟΥΪΛ
Πέτρος & Γρηγόρης

Συμμετέχουν
ο Άρχων Πρωτοψάλτης
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΣ
και η
Βυζαντινή Χορωδία
«ΟΙ ΔΟΜΕΣΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ»

Αναγνώστης-Συναξαριστής
ο ηθοποιός του Κ.Θ.Β.Ε.
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΕΛΛΗΣ

Εκ βαθέων

Έχοντας μεγαλώσει μέσα σε περιβάλλον λειψικό (πατέρας, παππούς και θείοι ιερείς) ήταν αναπόφευκτο να μο-
λαιοτούμε εξ απαλών ονύχων με ακούσματα και βιώματα εκκλησιαστικά. Αυτός ίσως ήταν και ο λόγος που αγα-
πήσαμε τη βυζαντινή μουσική (εκκλησιαστικό μέλος και παραδοσιακό τραγούδι) και αποφασίσαμε να κάνουμε
την ενασχόλησή μας με αυτήν τρόπο ζωής. Ποτέ δεν μας πίεσε κανείς. Ούτε ενδώσαμε σε κάποια μόδα ούτε δελεαστή-
καμε από διακογραφικές εταιρίες ούτε παρασυρθήκαμε από οικονομικούς υπολογισμούς. Η σχέση μας με τη βυζαντι-
νή μουσική προέκυψε σαν κάτι το απολύτως φυσικό, όπως η ενηλικίωσή μας. Γι' αυτό, το ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ ... ΧΡΙΣΤΟΣ
ΑΝΕΣΤΗ είναι για μας απλώς η κοινοποίηση βιωμάτων που ο πατέρας μας, ιεροδιδάσκαλος Βασίλειος Παπαεμμανουήλ,
και ο παππούς μας, πατήρ Γρηγόριος Παπαεμμανουήλ, φύτεψαν στις νηπιακές και παιδικές ψυχές μας. Είναι η απόδο-
ση βυζαντινών ακουσμάτων που πρώτος μας δίδαξε ο θεός μας, πατήρ Βασίλειος Παπαεμμανουήλ. Είναι, τέλος, η έκ-
φραση όλων εκείνων των μυστικών της θείας του Δαμασκηνού Τέχνης, στην οποία μας μύει, από τα τέλη της δεκαετίας
του 1980, ο κορυφαίος δάσκαλος, ερμηνευτής και μουσικοσυνθέτης — ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ μας — Άρχων Πρωτοψάλτης
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΣ. Σε ευγνωμονούμε, Δάσκαλε, για όλα όσα μας πρόσφερες και συνεχίζεις να μας προσφέρεις τό-
σο στη μουσική όσο και σε άλλους τομείς της ζωής μας. Και σε ευχαριστούμε ιδιαίτερα για τη συμμετοχή σου σ' αυτό
το CD που είναι για μας ύψιστη τιμή και βαριά κληρονομιά. Πάντα αποτελείς για μας πηγή έμπνευσης και δημιουργίας.

Θερμές ευχαριστίες όμως οφείλουμε και στην πόλη του Μυροβλήτου Αγίου Δημητρίου, η οποία μας δέχτηκε στην
αγκαλιά της σαν μάνα και μας άνδρωσε ψαλτικά. Η Θεσσαλονίκη, κέντρο διαχρονικό της ορθοδοξίας δίπλα στο Άγιον
Όρος, υπήρξε η εστία φωτός από την οποία διαδόθηκαν στους Σλάβους και στη Δύση οι μουσικές παραδόσεις της «καθ'
ημάς Ανατολής». Και είμαστε τυχεροί και ευλογημένοι που βρεθήκαμε κοντά σε συνεχιστές της ζωσας αυτής μουσικής
παράδοσης, ανθρώπους που αποτελούν κεφάλαια εθνικά, όπως οι Άρχοντες Πρωτοψάλτες και Μουσικοδιδάσκαλοι
Χαρίλαος Ταλιαδώρας, Αθανάσιος Καραμάνης, Αβραάμ Ευθυμιάδης, Δημήτριος Σουρταντζής, Εμμανουήλ Χατζη-
μάρκος και ο αείμνηστος Χρυσάνθος Θεοδοσόπουλος. Αλλά και κοντά σε σύγχρονους μύστες και σκαπανείς του ιε-
ρου αναλογίου, Πρωτοψάλτες και Μουσικολόγους, όπως ο δάσκαλός μας Περικλής Μαυρουδής, ο Αντώνιος Αλυγι-
ζάκης, ο Πασχάλης Μάνος, ο Αγγελος Γκιάγκος κ.ά.

1. Αλληλούια ... Ιδού ο Νυμφίος έρχεται Ήχος πλ. δ' εκ του Γα

Ο ύμνος προέρχεται από την παραβολή των δέκα παρθένων, όπως αυτή εξιστορείται στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (κεφ. ΚΕ', 1-13) και αναφέρεται στην άγνωστη και αιφνίδια ώρα της έλευσεως του Κυρίου (εν τω μέσω της νυκτός...). Τότε, όταν δηλαδή έρθει ο Νυμφίος Χριστός, καλότυχος θα είναι εκείνος τον οποίο θα βρει άγρυπνο, έτοιμο να Τον υποδεχτεί, και άξιο να τον κάνει κοινωνό της Θείας Βασιλείας Του. Αντίθετα, θα είναι δυστυχής όποιος ανύποπτος καθυέδει την ώρα της έλευσής Του. Για το λόγο αυτό, λοιπόν, προτρέπει η ψυχή να μένει άγρυπνη και να μην παραδίνεται στη ραθυμία και τις ηδονές της επίγειας ζωής.

Ο ύμνος είναι απολυτικό και, ως γνωστόν, το απολυτικό αναφέρεται στο γεγονός της ημέρας. Ψάλλεται σε ήχο πλάγιο του δ' εκ του Γα, όπως άλλωστε και όλα τα απολυτικά του ήχου.

Η στιχολογία με το Αλληλουιάριο, που προηγούνται του απολυτικού, ψάλλονται αντί του «Θεός Κύριος», γιατί, όπως προβλέπει το τυπικό της Μ.Χ.Ε. του Γ. Βιολάνη: «Έν τοις νηστιαίοις της Μ. Τεσσαρακοστής ημέρας Θεός Κύριος ον ψάλλεται, αλλ' αντ' αυτού ψάλλεται το Αλληλούια τετράκις ανά τρεις εις ήχον π. Δ».

Το είδος της μελωδίας είναι σύντομο ειρμολογικό. Η σύνθεση απλή παραδοσιακή δεν έχει να επιδείξει ιδιαίτερα μελωδικά σχήματα και αλλοιώσεις, ενώ το άκουσμα είναι προσφιλές και ιδιαίτερα αγαπητό στο πλήρωμα της Εκκλησίας.

2, 5, 9, 17 Κοντάκια

Αναγνώστης - Συναξαριστής: Δημήτρης Καρέλλης

Το Κοντάκιο είναι είδος της εκκλησιαστικής ποίησης που εμφανίζεται τον 6ο μ.Χ. αιώνα (περίοδος ακμής), κατά τη δεύτερη περίοδο της Υμνογραφίας.

Για την ονομασία υπάρχουν δύο πιθανές ερμηνείες. Ο κοντός, στον οποίο περιτυλιγόταν η μεμβράνη που περιείχε τον ύμνο, αποτελεί τη μα ερμηνεία, ενώ το προοίμιο, το οποίο «εν κοντώ», δηλαδή εν συντομία, αποτύπωνε το γεγονός της ημέρας, αποτελεί τη δεύτερη εκδοχή.

Ως προς τη δομή, το Κοντάκιο αποτελείται από το προοίμιο ή κοινούλιο, στο οποίο εξιμνείται περιληπτικώς το γεγονός της ημέρας, και από τους οίκους, που είναι είκοσι έως τριάντα τον αριθμό, στους οποίους αναλύεται εκτενέστερα το γεγονός με διαλογικό τρόπο μεταξύ των ιερών προσώπων της εορτής.

Στην εμφάνιση και διαμόρφωση του Κοντακίου φαίνεται πως επέδρασαν ουσιαστικά τα πατερικά εγνώμια. Οι εγκωμιαστικοί λόγοι που χρησιμοποιούνται στα Κοντάκια, καθώς επίσης και η θέση τους στη λατρεία, κάνουν τους ερευνητές να συγκλίνουν στην παραπάνω άποψη.

Το Κοντάκιο πιθανότατα το έψαλλαν οι ψάλτες, οι οποίοι ανέβαιναν στον άμβωνα, ή το ραψωδούσαν οι ιερείς και ο λαός επαναλάμβανε το ερμύριο, όπως ακριβώς δηλαδή γίνεται σήμερα στον Ακάθιστο Ύμνο. Δυστυχώς ελάχιστα μόγγο λείψανα του ποιητικού αυτού είδους μας έχουν σωθεί. Το προσίμο που σώζεται παρέμεινε με την ονομασία «Κοντάκιο» και ο πρώτος οίκος χαρακτηρίζεται απλώς ως «Οίκος».

Ο Ρωμαίος ο Μελωδός είναι ο ποιητής που ασχολείται συστηματικότερα με αυτό το είδος ποίησης. Το Συναξάριο αναφέρει πως τα Κοντάκιά του ανέρχονται σε χίλια και γι' αυτό θεωρείται «πατέρας των Κοντακίων».

3. Τον Νυμφώνα Σου βλέπω

Ήχος γ'

Κανοναρχούν οι:

Γιώργος Σιδηρόπουλος, Παύλος Τοπούζογλου, Ερωτόκριτος Δώδος και Ιωάννης Ζερφειρίδης

Το περιεχόμενο του ύμνου αυτού, όπως και του προηγούμενου, έχει εσχατολογικό χαρακτήρα. Η Βασιλεία του Θεού παραλληλίζεται με τον νυμφώνα, το νυφικό δωμάτιο, που είναι ευπρεπισμένο, στολισμένο και καθαρό. Εκεί λοιπόν στρέφεται η ψυχή του ανθρώπου, αυτός είναι ο σκοπός της. Αντιλαμβάνεται όμως ότι δεν έχει το κατάλληλο ένδυμα για να εισέλθει και παγώνει. Το ένδυμά της είναι ακάθαρτο, ρυπαρό από την αμαρτία. Η ψυχή είναι μεν κλητή αλλά όχι πάντα εκλεκτή. Μπροστά λοιπόν στον κίνδυνο να μείνει «εκτός νυμφώνος» απευθύνεται προς τον Νυμφίο, τον φωτοδότη Σωτήρα, και τον καθικετεύει να την χαριτώσει και να την λάμπρυνει, ώστε να μπορέσει να εισέλθει στην άπειρη χαρά της Βασιλείας του Θεού.

Ο ύμνος είναι εξαποστειλάριο και μάλιστα αυτόμελο, δηλαδή το μέτρο, ο ρυθμός και η μελωδία του χρησιμοποιούνται από κάποια άλλα τροπάρια. Η ονομασία «εξαποστειλάριο» οφείλεται στη συχνή επανάληψη της λέξης «εξαπόστειλον» στους σχετικούς ύμνους της Μεγάλης Τεσσαρακοστής: «εξαπόστειλον το φως σου», «φωτοδότα Κύριε, εξαπόστειλον το φως σου» κτλ. Ψάλλεται σε ήχο γ' και το είδος της μελωδίας είναι σύντομο στιχηραρικό. Τηρούνται πιστά η δομή και τα χαρακτηριστικά του ήχου. Η κίνηση της μελωδίας δείχνει συνέχεια τον Ζω εναρμόνιο, ενώ πολλές φορές σε άλλα μέλη, όταν τον ξεπερνά, το μέλος μεταβαίνει στο διατονικό γένος. Η φράση «λάμπρυνόν μου την στολήν της ψυχής» φέρει την προσωπική σφραγίδα του Γεωργίου Ραιδεσθινού. Η υπερβατή ανάβαση των πέντε φωνών και όχι των

τεσσάρων, που ακούγεται συνήθως, καθώς επίσης και η συνεχής κίνηση της μελωδίας στις ψηλές περιοχές, τονίζει περισσότερο τη φράση και της δίνει την αίσθηση της λαμπρότητας.

Το μέλος είναι του Γεωργίου Ραιδεστηνού τονισμένο από τον Χαρίλαο Ταλιαδωρο.

4. Πάσα πνοή ... Ερχόμενος ο Κύριος Ἦχος α΄

Εδώ ο Κύριος παρουσιάζεται προγνώστης και παιδαγωγός. Προλέγει στους μαθητές Του το σωτήριο πάθος Του και τους προετοιμάζει για την επικείμενη ταραχή των φοβερών ημερών. Τους προτρέπει, επίσης, αφού καθαρίσουν τις διανοίες τους από τους επιταθείς λογισμούς και αφού νεκρώσουν μέσα τους τις ηδονές του βίου, να συμπορευθούν και να συσταυρωθούν μαζί Του μυστικά. Για να συναναστηθούν, στη συνέχεια, μαζί Του.

Με την Ανάστασή Του ο Κύριος θα αναστήσει και όλους όσους συμπορεύθηκαν μαζί Του στο πάθος Του, για να τους οδηγήσει τελικά στη μακαριότητα της άνω Ιερουσαλήμ. Εδώ θα πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα. Στην ορθόδοξη πίστη, τόσο τα δόγματα όσο και τα τελούμενα κατά τη Θεία Λατρεία δεν είναι θεωρητικά αλλά βιωματικά. Ο καθένας μας μετέχει σ' αυτά μυστικά και τα ζει με όλες τις ψυχικές του δυνάμεις.

Τα δύο τροπάρια, υμνολογικά, ανήκουν στους Αίνους. Το είδος της μελωδίας είναι στιχραϊκό και ψάλλεται σε ἴχο α΄. Το μέλος του απλό, λιτό και, συνάμα, μεγαλόπρεπο. Παρ' όλο που το ποίημα έχει κατανυκτικό χαρακτήρα λόγω των όσων προλέγει ο Κύριος για το πάθος Του, ωστόσο ο ἴχος και οι μελωδικές γραμμές δίνουν στο μάθημα παηγηρικό τόνο. Λόγος και μέλος συμβαδίζουν αρμονικά. Τα απλά μελωδικά σχήματα τονίζουν αριστοτεχνικά τα νοήματα του κεμμένου. Μια ομαλή κατάβαση και ένα βύθισμα γίνεται στη φράση «και νεκρωθώμεν δι' αυτόν τας του βίου ηδονάς», ακριβώς για να τονιστεί η νεκρωση των βιοτικών ηδονών. Σε φράσεις, όμως, όπως οι «αναβαίνω προς τον Πατέρα μου» και «συνανυψώ μιάς», επιλέγονται ομαλές αναβάσεις στις ψηλές περιοχές. Στη φράση «εις την άνω Ιερουσαλήμ» κορυφώνεται η μελωδία. Η υπερβατή ανάβαση των τεσσάρων φωνών δίνει παηγηρικό χαρακτήρα και τονίζει τον απώτερο σκοπό της ανθρώπινης ψυχής, την ανύψωσή της στην Ουράνιο Βασιλεία.

Το μέλος είναι του Κωνσταντίνου Πρίγγου και το «Πάσα πνοή» του Χρυσάνθου Θεοδοσόπουλου.

6. Πόρνη προσήλθε σοι

Ήχος γ'

Ο ύμνος απεικονίζει δυο πράξεις και μάλιστα αντιφατικές μεταξύ τους. Από τη μια, η πόρνη γυναίκα με τη δυσωδία των αμαρτιών της προσέρχεται στον Κύριο και ζητά συγχώρηση και, από την άλλη, ο Ιούδας με την προδοσία του βυθίζεται στο βόρβορο της αμαρτίας.

Η πράξη της πόρνης είναι πράξη γενναία, γεμάτη μετάνοια και ειλικρινή αγάπη προς τον Κύριο. Με θάρρος μπαίνει στο σπίτι του Σιμώνα του Φαρισαίου, εκεί όπου πλεονάζει η... φαρισαϊκή αρετή (!) και όπου η παρουσία της αντιμετωπίζεται με αποστροφή και βδελυγμία. Αλλά ο Κύριος, ως παντογνώστης, αντιλαμβάνεται την ειλικρινή διάθεση της γυναίκας, την ελεεί και την λυτρώνει από τη δυσωδία των αμαρτιών της.

Στον αντίποδα αυτής της γενναίας πράξης βρίσκεται η προδοτική πράξη του αχάριστου Ιούδα, ο οποίος, αν και ανέπνευε τη χάρη του Κυρίου, δεν διάσασε εξαιτίας της φιλαργυρίας του να αποβάλει τη χάρη και να απειπολήσει τον Κύριο.

Το τροπάριο ψάλλεται σε γ' ήχο, ανήκει στο αργό ειομολογικό είδος μελωδίας και είναι προσόμοιο κάθισμα, ψάλλεται δηλαδή στο ρυθμό, το μέτρο και τη μελωδία ενός άλλου τροπαρίου που ονομάζεται αυτομέλο ή πρόλογος. Παρ' όλο που ο γ' ήχος δεν κάνει συχνά μεταβολές στο χρωματικό γένος, εδώ εμφανίζεται να επιμένει στο μαλακό χρωματικό άκουσμα. Σε τρία σημεία, περαιοτικά, εμφανίζεται το μαλακό χρωματικό τετράχορδο, προκειμένου να αποδώσει την εννοιολογική απόχρωση της λέξης.

Η μελωδική φράση «Πόρνη προσήλθε σοι μύρα συν δάκρυς» επαναλαμβάνεται τρεις φορές μέσα στο μουσικό κείμενο. Το γεγονός αυτό, καθώς και το ότι τα τροπάρια αυτά είναι προσαρμοσμένα στη μελωδία, το ρυθμό και το μέτρο του αυτομέλου, αποδεικνύει ότι τα προσόμοια είναι γραμμένα σε έμμετρη ποίηση, ενώ τα ιδιόμελα σε πεζό λόγο.

7. Σε τον της Παρθένου Υιόν

Ήχος α'

Μονωδία: Γρηγόρης Παπαεμμανουήλ

Πρόκειται για ποίημα του Κοσμά του Μελωδού με σωτηριολογικό περιεχόμενο! Η πόρνη, όταν συνάντησε τον Υιό της Παρθένου στο σπίτι του Φαρισαίου, αναγνώρισε τον Θεό και το μυστήριο της θείας ενανθρωπίσεως και πίστεψε στη δύναμή Του. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η χάρη του Θεού πνέει και αγγίζει τις ψυχές που είναι έτοιμες να τη δεχτούν. Δεν πνέει εκεί όπου υπάρχει έπαρση και καύχηση, ψευτοκαλοσύνη και επικριτική διάθεση. Πνέει εκεί όπου η ψυχή έχει

επίγνωση της πτώσης της, μετανοεί για τα αμαρτήματά της και επιζητεί ταπεινά το έλεος του Θεού.

Η πόρνη λοιπόν αναγνωρίζοντας την αθλιότητά της («δικαίως μισουμενή») απευθύνει ικετήριο λόγο στον Κύριο με δάκρυα μετανοίας, προκειμένου να την συγχωρήσει και να την ελεήσει, για να μπορέσει να νιώσει και αυτή την αγάπη του Πλάστη προς το πλάσμα, την αγάπη του Πατέρα προς το παιδί. Σε ένδειξη της ευγνωμοσύνης και της αγάπης της προς τον Κύριο υπόσχεται να κηρύξει παντού το όνομα και τη δύναμή Του.

Το τροπάριο ανήκει στα ιδιόμελα στιχηρά των Αίνων. Έχει δηλαδή δικό του μέλος («ιδιον μέλος») και δεν αποτελεί πρότυπο μέτρου και μελωδίας για κανένα άλλο τροπάριο. Ψάλλεται σε α΄ ήχο και το είδος της μελωδίας είναι στιχηρακό. Οι γραμμές είναι απλές και λιτές, ενώ απουσιάζουν παντελώς οι μεταβολές που κάνει ο ήχος. Η μουσική έκταση περιορίζεται σχεδόν στο πεντάχορδο Πα-Κε και μόνο στο τέλος και στη λέξη «κηρύξω» δημιουργείται ένα μελωδικό τόξο στις ψηλές περιοχές, για να αναπαυτεί όμως η μελωδία γρήγορα στη βάση του ήχου.

8. Η αμαρτωλός

Ύχος β΄

Μέλος - μονωδία: Χαρίλαος Ταλιαδώρος

Ισοκρατούν οι: Δημήτρης Παπαγεωργίου, Κώστας Παπαστεφάνου,

Γρηγόρης και Πέτρος Παπαεμμανουήλ, Ηλίας Τοπούζογλου, Γιάννης Μπουχορίκος

Κυριανική η διάθεση της πόρνης προς τον ευεργέτη Σωτήρα Χριστό. Μόλις πληροφορείται την αξιή Του, τρέχει στο μυροπωλείο να αγοράσει μύρο. Και φυσικά το μύρο που αγοράζει είναι το καλύτερο. Είναι ξεκάθαρη σ' αυτό που ζητάει από τον μυρσφό. Του φωνάζει δυνατά να της δώσει μύρο για να μυρώσει με αυτό τα πόδια του ευεργέτη της. Πραγματικά κορυφαία στιγμή! Γιατί ήταν ελάχιστες οι περιπτώσεις που ο Κύριος κατά τη διάρκεια της επίγειας ζωής και της δράσης Του έλαβε, σε ανταπόδοση των ευεργεσιών του, τέτοια αναγνώριση, αγάπη και προσήλωση.

Η στάση του Κυρίου απέναντι στα αμαρτωλά πλάσματα ήταν εντελώς διαφορετική από εκείνη της ιουδαϊκής κοινωνίας που τις πόρνες τις θεωρούσε μιάσματα. Ο Χριστός δείχνει την αγάπη Του στα πλάσματα αυτά και ενδιαφέρεται για την ανόρθωσή τους. Γι' αυτό ο Κύριος είναι για την πόρνη λιμένες σωτηρίας, το καταφύγιο όπου θα βρει την ειρήνη και την ανάπαυση η πολυτάραχη ψυχή της.

Ο ύμνος, που είναι ποίημα του Μελωδού, είναι ιδιόμελο δοξαστικό των Αίνων. Ονομάζεται δοξαστικό, γιατί προτάσσεται ο μικρός δοξολογικός στίχος «Δόξα Πατρι...».

Το είδος της μελωδίας είναι στιχηρακό, όπως άλλωστε συμβαίνει και με όλα τα δοξαστικά, και ψάλλεται σε ήχο

β'. Η μελωδία κινείται ομαλά και η δομή της ανταποκρίνεται σε λιτά σχήματα χωρίς μεταβολές. Η μουσική έκταση είναι αρκετά μεγάλη από τον Νη μέχρι τον άνω Βου. Το κείμενο χωρίζεται σε δύο μέρη (διμερές). Στο πρώτο μέρος, που έχει αφηγηματικό χαρακτήρα, οι μελωδικές γραμμές κινούνται στις μεσαίες και χαμηλές νότες, στο δεύτερο μέρος όμως, που είναι σε ευθύ λόγο, η μελωδία κινείται στις ψηλές περιοχές. Με τον τρόπο αυτό τονίζεται το γεγονός της λύτρωσης της πόρνης.

10. Επιλογή Αντίφωνων Μεγάλης Πέμπτης:

α) Ἄρχοντες λαών, Τας αισθήσεις ημών (Αντίφωνον Α', Ἦχος πλ. δ')

β) Εἰς τριάκοντα ἀργύρια (Αντίφωνον Γ', Ἦχος β')

ε) Ἐστησαν τα τριάκοντα ἀργύρια (Αντίφωνον Θ', Ἦχος γ')

δ) Αντί αγαθών (Αντίφωνον ΙΑ', Ἦχος πλ. β')

Η υμνογραφία της ημέρας αναφέρεται στο γεγονός του πάθους με χρονολογική σειρά. Ξεκινάει δηλαδή με το σύμβολο των αρχιερέων που καταδικάζει τον Χριστό και τον παραδίδει στην πολιτική εξουσία του τόπου. Ο Χριστός, ως γνωστόν, καινοτομεί πνευματικά. Ευαγγελίζεται την αγάπη και τη δικαιοσύνη που συγκρούονται με το πνεύμα της εποχής, και της κάθε εποχής. Είναι, λοιπόν, επόμενο να στραφούν οι άνθρωποι κατά του Κυρίου, να Τον διαβάλουν, να Τον δικάσουν με κατηγορίες πλαστές και τελικά να τον παραδώσουν στο θάνατο.

Στο Αντίφωνο Α' δηλώνουμε ότι εμείς ως γνήσιοι φίλοι του Χριστού οφείλουμε να Του παρουσιάσουμε τις αισθήσεις μας καθαρές θυσιάζοντας γι' Αυτόν τις ψυχές μας και να μην επιτρέψουμε οι βιοτικές μέριμνες να μας πνίξουν και να μας αποπροσανατολίσουν από την υπόθεση της σωτηρίας, όπως έγινε με τον Ιούδα.

Στα Αντίφωνα Γ' («Εἰς τριάκοντα ἀργύρια») και Θ' («Ἐστησαν τα τριάκοντα ἀργύρια») εξιστορείται το γεγονός της προδοσίας του Ιούδα έναντι των τριάκοντα αργυρίων. Στο πρώτο αναφέρεται πως οι Ιουδαίοι με ένα ύπουλο φιλί και με τριάκοντα αργύρια επιδίωξαν τη θανάτωση του Κυρίου, κάτι που ο παράνομος Ιούδας δεν θέλησε να καταλάβει. Στο δεύτερο, αφού αναφέρεται ότι άρχισαν τα τριάκοντα αργύρια για να αποτελέσουν το αντίτιμο του Ανεκτίμητου, καλείται το πλήρωμα της Εκκλησίας να αγρυπνεί και να προσεύχεται αδιαλείπτως για μην παρασυρθεί σε δοκιμασία. Γιατί μπορεί το πνεύμα να είναι πρόθυμο, η ανθρώπινη φύση όμως είναι πεπτωκία και ευάλωτη.

Το Αντίφωνο ΙΑ' δομείται πάνω σε μια αντίθεση: από τη μια, η ευεργεσία του Θεού προς τον περιούσιο λαό Του και, από την άλλη, η θανατική καταδίκη του Υιού και Λόγου του Θεού με τον πιο ατιμωτικό τρόπο. Η εκτυφλωτική λάμ-

ψη της αρετής σε μια εποχή βυθισμένη στο σκότος και την άγνοια της πραγματικής αγάπης ήταν φυσικό να επιφέρει αντιδράσεις. Οι διαχρονικά επαναστατικές απόψεις του Κυρίου προκάλεσαν το μίσος και την εχθρότητα των αρχιερέων και των φαρισαίων που νόμιζαν πως ήταν οι αποκλειστικοί κάτοχοι της αλήθειας. Γι' αυτό, η ανταπόδοση στο μάνα εξ ουρανού ήταν η χολή και το όξος.

Τα τροπάρια ονομάζονται Αντίφωνα. Ο όρος συναντάται για πρώτη φορά στη λατρευτική πράξη της Εκκλησίας στον Άγιο Ιγνάτιο τον Θεοφόρο (2ος μ.Χ. αιώνας), ο οποίος εισάγει την αντίφωνο ψαλμωδία και τους δύο χορούς. Σήμερα με τον όρο Αντίφωνα (μέλη) αναφερόμαστε α) στους Αναστάσιμους Αναβαθμούς, β) στις ομάδες τροπαρίων του όρθρου της Μεγάλης Παρασκευής και γ) στα τροπάρια της Θείας Λειτουργίας «Τας πρεσβείας της Θεοτόκου» και «Σώσον ημάς, Υιέ Θεού».

Τα Αντίφωνα του όρθρου της Μεγάλης Παρασκευής παρουσιάζουν ποιηλομορφία ως προς την εναλλαγή των ήχων και αυτό καθιστά δύσκολο το έργο των ιεροψαλτών, όταν αυτοί έχουν πλημμελή μουσική κατάρτιση.

11. Σήμεραρον κρεμάται επί ξύλου Ἦχος πλ. β'

Ο ποιητής αφηγείται με συγκλονιστικό τρόπο τους εξευτελισμούς που δέχεται ο Κύριος από τους σταυρωτές Του. Ανταπόδοση στην ύψιστη ευεργεσία του Κυρίου, στο θάνατό και την Ανάστασή Του, που αποτελεί ολοκλήρωση του λυτρωτικού σχεδίου Του, αποτελεί ο ακάνθινος στέφανος, η ψευδής πορφύρα, το ράπισμα, η λόγχη...

Η Εκκλησία προσκινά τα πάθη του Χριστού γνωρίζοντας το λυτρωτικό τους ρόλο. Πίσω από αυτά βρίσκεται η Ανάσταση. Η δόξα και η νίκη του αρχηγού της πίστεώς μας επί των δυνάμεων του κακού.

Το ποίημα αυτό, όπως και τα υπόλοιπα Αντίφωνα της ημέρας, αλλά και το μεγαλύτερο μέρος της ακολουθίας, ανήκουν στον Σωφρόνιο, Πατριάρχη Ιεροσολύμων.

Το τροπάριο ανήκει στην κατηγορία των Αντιφώνων, για τα οποία έγινε ήδη εκτενής λόγος. Ανήκει στο στιχηρακό είδος μελωδίας και είναι μελισμένο σε ήχο πλάγιου του β'. Η επιλογή του ήχου δεν είναι τυχαία, αφού το ήθος του αρμόζει στα αισθήματα φρίκης, λύπης και οδύνης που νιώθει το πλήρωμα της Εκκλησίας για το πάθος του Κυρίου.

Η μελωδία κινείται ανισθρά στις δομές του ήχου. Το βαρύ τετράχορδο είναι χρωματικό, ενώ το οξύ μετατρέπεται σε διατονικό, όταν η μελωδία δεν ολοκληρώνεται στην κορυφή της κλίμακας αλλά ανέρχεται μέχρι του άνω Νη.

Στο τέλος του ύμνου και στη φράση «Δείξον ημίν» η μελωδία κορυφώνεται και χρησιμοποιεί γραμμή του αργού στιχηραρίου, ακριβώς για να δείξει την αισιοδοξία και τη χαρά που δημιουργεί η προσμονή της Ανάστασης.

Η φερβασία του Ιωάννη
Τοιχογραφία του 1548 από τον κόμη ναύ του καθολικού στη Μονή Βαρυλαά των Μετεώρων.

12. α) Δύο και πονηρά εποίησεν, β) Ἐκαστον μέλος

Ἦχος γ΄

Μονωδίες: Γρηγόρης και Πέτρος Παπαεμμανουήλ

Γτο πρώτο τροπάριο ο Χριστός εκφράζεται με την ανθρώπινη φύση Του. Λυπάται και παραπονιέται για την αγριότητα του πρωτότοκου γιου Του, του Ισραήλ. Δεν είναι βέβαια η μοναδική φορά που ο Κύριος εμφανίζεται με την ανθρώπινη υπόστασή Του. Τον έχουμε δει να χαιρέται και να λυπάται, να αγωνιά και να εκνευρίζεται, να διακατέχεται δηλαδή από συναισθήματα που δεν συνάδουν στη θεϊκή Του φύση. Μόνο η εκδίχηση απουσιάζει παντελώς και από τις δύο φύσεις του Χριστού!

Το παράπονο του Κυρίου επικεντρώνεται στα δύο μεγάλα αποήματα που διέπραξε ο περιούσιος λαός Του. Το ένα είναι ότι εγκατέλειψε τον Κύριο, την πηγή του ύδατος της ζωής, και το άλλο ότι προτίμησε να σταυρώσει τον Θεό του και να απελευθερώσει τον Βαραββά. Αν και οι επιλογές αυτές έκαναν και τον ουρανό να εκπλαγεί και τον ήλιο να σκοτεινιάσει, ο Κύριος μακροθυμεί και ζητά από τον Πατέρα άφεση για τους δημίους του.

Στο δεύτερο ύμνο εξαιρέται η μακροθυμία του Κυρίου. Το λυτρωτικό σχέδιο της Θείας Οικονομίας ήταν να καταδυθεί ο Χριστός βαθιά μέσα στον ανθρώπινο πόνο, να υποστεί μαρτύρια και ατιμώσεις, προκειμένου να καθαρίσει την πάσχουσα φύση μας και να την αποσπάσει από την πεπρωμένα κατάσταση της. Γι' αυτό τα πάθη του Κυρίου έχουν λυτρωτική δύναμη πάνω μας και μας βοηθούν να ενωθούμε μαζί Του μυστικά.

Ποιητές των δύο τροπάρων είναι οι Βυζάντιος και Στουδίτης αντίστοιχα. Είναι ιδιόμελα στιχηρά των Αίωνων και ψάλλονται σε ήχο γ΄. Το είδος της μελωδίας είναι ειρμολογικό, ενώ η πορεία του μέλους βάνει στις δομές και τα χαρακτηριστικά του ήχου χωρίς καμιά απολύτως αλλοίωση με μόνιμο το αναρμόνιο άκουσμα. Άλλωστε, η μετάβαση σε άλλο γένος, πέραν του διατονικού, δεν είναι χαρακτηριστικό του γ΄ ήχου. Μόνο στα αργά μέλη, που είναι και πιο μελιματικά, παρουσιάζονται τέτοιου είδους μεταβολές.

13. Εξέδυσάν με

Ἦχος πλ. β΄

Μονωδία: Χαρίλαος Ταλαδιώρος

Ισοκρατούν οι: Δημήτρης Παπαγεωργίου, Κώστας Παπαστεφάνου,
Γρηγόρης και Πέτρος Παπαεμμανουήλ, Ηλίας Τοπουζόγλου, Γιάννης Μπουχορίκος

Ετο τροπάριο αυτό παρουσιάζεται ο Κύριος να μονολογεί και να μιλά για τις ταπεινώσεις και τους εξευτελισμούς που υπέστη από τους Ιουδαίους. Η ψεύτικη πορφύρα αντί της βασιλικής, το ακάνθινο στεφάνι αντί του διαδήματος και το καλάμι αντί του σκήπτρου δείχνουν την ειρωνική διάθεση των Ρωμαίων στρατιωτών.

Το τροπάριο μινολογικά ανήκει στην ενότητα των Αίνων του όρθρου της Μεγάλης Παρασκευής και ψάλλεται ως δοξαστικό. Το είδος της μελωδίας είναι στιχηραρικό και ψάλλεται σε ήχο πλάγιο του β'. Οι φρικαλεότητες σε βάρος του Κυρίου δεν μπορούν να αποδοθούν παρά μονάχα με ύφος συσταλατικό, πένθιμο και καταλυτικό, αυτά δηλαδή που εκφράζει ο πλάγιος του β'.

Η μελωδία κινείται στις ψηλές περιοχές και στη φράση «έθηκαν επί την κεφαλήν μου» έχουμε την κορύφωση της. Μόνο στο τέλος, στην οριστική κατάληξη, η μελωδία ηρεμεί και αναπαύεται στη βάση του ήχου. Οι μεταβολές που γίνονται είναι μέσα στις δομές του. Το οξύ τετράχορδο άλλοτε παραμένει χρωματικό (όταν η μελωδία αγγίζει και ξεπερνά τον άνω Πα) και άλλοτε μετατρέπεται σε διατονικό (όταν η μελωδία αγγίζει μόνο τον άνω Νη).

Ο τρόπος εκτέλεσης του μαθήματος που επιβλήθηκε στη ζώσα ψαλτική παράδοση προέρχεται από τη σχολή της Σιώνης.

14. Ήδη βάπτεται κάλαμος

Ήχος πλ. δ'

Η απόφαση βγήκε! Και βγήκε πολύ πριν ο Κύριος οδηγηθεί μπροστά στο δικαστήριο και πολύ πριν ακόμα συλληφθεί στον κήπο της Γεσθημανής. «Ενοχος θανάτου εστί». Ο Κύριος, λοιπόν, οδηγείται στον Γολγοθά και πάνω στο ξύλο του σταυρού καρφώνεται το ακήρατο σώμα Του. Η κτίση πάσχει βλέποντας τον Κτίστη της να υποφέρει πάνω στο σταυρό, ενώ οι πιστοί, που αναγνωρίζουν τη σταυρική θυσία ως μέρος του λυτρωτικού σχεδίου Του, Τον δοξάζουν για τη φιλανθρωπία και τη μακροθυμία Του.

Η ποίηση ανήκει στον Ιωάννη Μοναχό. Το είδος της μελωδίας είναι αργό στιχηραρικό και ψάλλεται σε πλάγιο του δ'. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ιδίόμελο αυτό είναι από τα λίγα μαθήματα, μαζί με το τροπάριο της Κασσιανής του Λαμπαδαρίου, που ψάλλονται σε αργό στιχηραρικό μέλος, αφού το είδος αυτό της μελωδίας στη ζώσα ψαλτική παράδοση έχει περιπέσει σε αχρηστία και αποτελεί είδος μουσειακό που προσφέρεται μόνο για έρευνα. Ακούγεται μόνο στις ιερές Μονές του Αγίου Όρους ή σε συναυλίες βυζαντινής μουσικής από καλά καταρτισμένους χορούς.

Η σύνθεση είναι νεότερη σε σχέση με τα δοξασάρια του Πέτρου Λαμπαδαρίου, Ιακώβου Πρωτοψάλτου και τη Μεγάλη Εβδομάδα του Γεωργίου Ραιδεστηνού. Ανήκει στον Ιάκωβο Ναυπλιώτη, Άρχοντα Πρωτοψάλτη του Οικουμενικού Πατριαρχείου από το 1910 ως το 1938 και είναι από τα ελάχιστα μέλη του 20ού αιώνα που έχουν μελοποιηθεί σε αργό στιχηραρικό είδος.

Η μελωδικότητα και ο ρυθμός είναι τα χαρακτηριστικά του μαθήματος. Έχει μεγάλη μουσική έκταση και κινείται με ευδιάκριτη ευκολία στις ψηλές περιοχές δίνοντας πανηγυρικό τόνο. Η επιλογή του χρωματικού γένους στις φράσεις «και πάσχει η κτίσις» και «τάσων, Αγαθέ» γίνεται για να αποδοθεί η θρηνωδία.

Το μέλος είναι τονισμένο από τον Χαρίλαο Ταλιαδώρο.

15. Επί ξύλου βλέπουσα

Ήχος β΄

Μονωδία: Πέτρος Παπαεμμανουήλ

Ο ύμνος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο «θρήνος της Παναγίας». Είναι το μοιρολόι της μάνας που χάνει το παιδί της, δηλαδή ό,τι πολυτιμότερο έχει πάνω στη γη. Και η Παναγία εδώ θρηνεί και μοιρολογεί για τον άδικο χαμό του γιου της, του οποίου η σύλληψη και η γέννηση έγιναν με τρόπο θαυματουργικό. Η Παναγία, λοιπόν, βλέποντας το γιο της καρφωμένο πάνω στο σταυρό γιώθει άρατη πικρία και θλίψη για τον άδικο θάνατό Του. Δεν τον αναγνωρίζει από τις τάλαιπωριές και τα βασανιστήρια που έχει υποστεί. «Πού βασίλειψε, γιε μου», τον ρωτά, «το κάλλος της μορφής σου;». Μέσα όμως στον πόνο της η Παναγία, γνώστης καθώς είναι του λυτρωτικού σχεδίου του Θεού, ζητά από τον Κύριο να επισπεύσει την εκκληρώση των παλαιών γραφών και των λεγομένων Του, για να δει και εκείνη την «εκ νεκρών τριήμερον εξανάστασιν» του Χριστού και την επικράτηση της αιώνιας ζωής επί του θανάτου.

Ο ύμνος ψάλλεται σε ήχο β΄ και είναι ποίημα του Λέοντος του Δεσπότη. Το είδος της μελωδίας είναι σύντομο στιχηραρικό. Χωρίζεται σε δύο μέρη (διμερές). Το πρώτο είναι αφηγηματικό και παρουσιάζει την Παναγία μπροστά στο σταυρό, ενώ το δεύτερο είναι σε λόγο ευθύ, έχει χαρακτήρα μονολόγου και παρουσιάζει την Παναγία να μοιρολογεί το γιο της. Στο πρώτο μέρος η μελωδία κινείται στη μεσαία περιοχή και μόνο στο «εβθα πικρώς» επιλέγεται ομαλή ανάβαση στις ψηλές περιοχές. Το δεύτερο μέρος ξεκινά όπως τελειώσει το πρώτο. Γίνεται ομαλή ανάβαση στις ψηλές περιοχές, ενώ η μελωδία επιμένει σ' αυτές για μια ολόκληρη φράση («Υιέ μου, πού το κάλλος έδου της μορφής σου;»). Επίσης και οι συλλαβές σ' αυτό το σημείο εμφανίζονται πιο μελοματικές από τις υπόλοιπες του κειμένου, προκειμένου να ενταθεί η τραγικότητα της σκηνής.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΔΥΣ

Η ΠΟΚΛΗ

ΛΟΓΙ

ΙΘ ΧΘ

“Η Αποκάλυψη”. Τοιχογραφία του 1312 που βρίσκεται στον έξω ναό της του καθολικού της Μονής Βατοπαιδίου στο Άγιον Όρος.

16. Σε τον αναβαλλόμενον

Ήχος πλ. α΄

Ο ύμνος μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο «θρήνος του Ιωσήφ» του από Αρμαθαίας. Ο Ιωσήφ ήταν κοντά στον Κύριο καθ' όλη τη διάρκεια του πάθους Του και παρακολουθούσε βουβός τα δραματικά γεγονότα. Μόνος και χωρίς τη στήριξη κανενός από τους υπόλοιπους μαθητές, αφού όλοι είχαν διασκορπιστεί «δια τον φόβον των Ιουδαίων», παρουσιάστηκε μπροστά στον Πιλάτο και ζήτησε να ενταφιάσει τό σώμα του Κυρίου του. Η φράση «οίμοι, γλυκύτατε Ιησού» δείχνει τα ειλικρινή συναισθήματα του μαθητή προς τον διδάσκαλο. Ο Ιωσήφ όμως είναι γνώστης του λυτρωτικού σχεδίου του Θεού. Γνωρίζει ότι ο Χριστός όχι από αδυναμία αλλά από αγάπη για τον άνθρωπο βρίσκεται καρφωμένος στο σταυρό. Γι' αυτό και ο ύμνος τελειώνει δοξολογικά και αισιόδοξα με το μήνυμα της εκ νεκρών αναστάσεως του Κυρίου.

Το κείμενο χωρίζεται σε δύο μέρη (διμερές). Το πρώτο έχει αφηγηματικό χαρακτήρα, ενώ το δεύτερο είναι διατυπωμένο σε ευθύ λόγο.

Η επιλογή του μελιρρυτού και μελιχρού πλάγιου α΄ για τη μελωδία του ύμνου θεωρείται πολύ επιτυχής. Η μελωδία αρχικά ξεκινά ομαλά, ενώ γρήγορα κάνει ένα πέταγμα στις ψηλές νότες, κάτι που συνηθίζει ο πλάγιος του α΄. Στη φράση «γυμνόν, άταφον» η μελωδία έχει καταληκτική πορεία στη χαμηλή περιοχή, προκειμένου να τονιστεί η λέξη «άταφον». Το δεύτερο μέρος ξεκινά με το θρήνο του Ιωσήφ («οίμοι, γλυκύτατε Ιησού») σε ένα αρμονίο άκουσμα, προκειμένου να βγουν τα συναισθήματα του μαθητή για το δάσκαλό του. Στις ερωτήσεις του Ιωσήφ «πώς σε κηδεύσω, Θεέ μου; κτλ.» η μελωδία αναπαύεται στη χαμηλή περιοχή και στη βάση του ήχου. Η στιγμή είναι ιερή! Ο Χριστός, ο αρχηγός της πίστεώς μας, τυλίγεται σε σεντόνι και κηδεύεται. Η ιεροπρέπεια της στιγμής αποδίδεται με μελωδικά σχήματα που κινούνται στη χαμηλή περιοχή. Προς το τέλος και στη φράση «Μεγαλύνω τα πάθη σου» γίνεται ένα σύντομο πέρασμα στο χρωματικό γένος τονίζοντας τη φρίκη των παθών του Κυρίου. Τέλος, στο αισιόδοχο και ελπιδοφόρο μήνυμα της Αναστάσεως η μελωδία κορυφώνεται με μελωδικά σχήματα του πρώτου ήχου στις ψηλές περιοχές.

Το είδος της μελωδίας είναι στιχηραϊκό και ψάλλεται ως «Δόξα ... και νυν» των αποστίχων του εσπερινού της Αποκαθλώσεως.

Το μέλος είναι του Κωνσταντίνου Πρίγγου τονισμένο από τον Χαρίλαο Ταλιαδώρο.

18. Χριστός ανέστη Ἦχος πλ. α΄

Με το απολυτίκιό αυτό εκπληρώνονται οι προρρήσεις των προφητών, καθώς επίσης και όσα προείπε ο ίδιος ο Κύριος κατά τη διάρκεια της επίγειας ζωής Του. Το γεγονός αυτό αποτελεί την κορύφωση του σωτηριολογικού έργου Του από τη στιγμή της έλευσής Του.

Ο Χριστός με το θάνατό Του νικά το θάνατο και μας απαλλάσσει όλους μας από το προπατορικό αμάρτημα χαρίζοντάς μας την αιώνια ζωή. Ο θάνατος νικείται συντριπτικά και ολοκληρωτικά. Με την Ανάσταση αποβάλλεται ο παλαιός άνθρωπος και προσλαμβάνεται ο νέος, ο «ανακαινούμενος».

Το κοσμοσωτήριο γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου αποδίδεται μουσικά με τον πλάγιο του α΄. Η χαρακτηριστική ευκολία με την οποία κινείται ο ήχος στις ψηλές περιοχές δίνει στο μάθημα τόνο λαμπρό και πανηγυρικό αποδίδοντας κατάλληλα το ύφος της ημέρας.

19. Αναστάσιμος Κανόνας (Α΄ & Γ΄ Ωδές) Ἦχος α΄

Πρόκειται για ποίημα του Αγίου Ιωάννου Δαμασκηνού, το οποίο δεσπόζει μέσα στην εκκλησιαστική ποίηση. Συναντάμε ιδιαίτερος το πλήρωμα της Εκκλησίας εξαιτίας των βαθύτερων νοημάτων και του σωτηριολογικού περιεχομένου που έχει, καθώς επίσης και της απλής και αριστοτεχνικής μελωδίσης του.

Δύο είναι τα στοιχεία που δίνουν αυτή τη λαμπρότητα στο ποίημα του Δαμασκηνού. Το πρώτο είναι ο ήχος «ο καθαρός, ο εόρτιος και ο πανηγυρικός». Η μουσική επένδυση των λόγων της ημέρας αυτής δεν θα μπορούσε να γίνει παρά μόνο με τον ήχο που κατέχει τα πρωτεία ανάμεσα σε όλους τους άλλους, αφού η ημέρα αυτή δεν είναι τυχαία αλλά η «μία των Σαββάτων, η βασιλεύς και κυρία»! Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι ο θείος Μελωδός για τη συγγραφή του ποιήματός του ανατρέχει στους πανηγυρικούς λόγους του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και μάλιστα παραθέτει χωρία αυτολεξεί: «Αναστάσεως ημέρα», «Πάσχα Κυρίου Πάσχα». Οι λόγοι του Αγίου Γρηγορίου διακρίνονται για τη ζέση και τη μεστότητα των δογματικών τους αληθειών.

Η αξία του ποιήματος αναδεικνύεται και από τους λόγους του Κοσμά του Μελωδού, αδερφού εξ υιοθεσίας του Δαμασκηνού. Όταν ο Κοσμάς διάβασε το ποίημα του Ιωάννη, παρ' όλο που και ο ίδιος είχε συνθέσει Κανόνα στην Ανάσταση του Κυρίου σε ήχο β΄ και στον ειρμό «δεύτε λαοί»*, αναφώνησε: «Και συ, αδελφέ Ιωάννη, το παν όλον εν

τρισίν τούτοις συμπεριέλαβες και ουδέν αφήκας έξωθεν_ ήττημαι γουν εγώ και την ήτταν ομολογώ. Οθεν ο μιν σος κωνών εχέτω τα πρωτεία και αριστεία και ψαλλέσθω δημοσίως εν ταις του Χριστου εκκλησίαις, ο δε εμός εν σκοτία και γωνία γενέσθω ως μη εν φωτι άξιος δια τε τα νοήματα και δια τε τον πενθικόν και κλαυθμηρόν ήχον, καθ' ον εμελοποιήθη, ανάρμωστον πάντη όντα εν τη λαμπροτάτη και κοσμοχαρμωσύνω ημέρα της του Κυρίου Αναστάσεως».

Ο Κανόνας είναι ένα μνηογραφικό είδος ποίησης που εμφανίζεται τον 8ο μ.Χ. αιώνα (τρίτη περίοδος της εκκλησιαστικής μνηογραφίας) σε αντικατάσταση του Κοντακίου. Σύμφωνα με τους ερευνητές, ο σπουδαιότερος λόγος εμφάνισης του Κανόνα ήταν η εικονομαχία. Το Βυζάντιο διατρέχοντας μια μακρά περίοδο ταραχών, συγκρούσεων και διωγμών ένιωθε έντονα την ανάγκη για αποκατάσταση της αλήθειας. Έτσι, δημιουργείται το νέο είδος ποίησης, ο Κανόνας, που διακρίνεται για το δογματικό του περιεχόμενο, υποσκελίζοντας τους εγκωμιαστικούς λόγους του Κοντακίου. Αυτή, άλλωστε, είναι και μια από τις διαφορές ανάμεσα στα δυο είδη ποίησης. Άλλες διαφορές είναι η γλώσσα και ο αριθμός των τροπαρίων.

Ο Κανόνας αποτελείται από εννέα ωδές και κάθε ωδή αποτελείται από έναν ειρμό και δύο έως πέντε τροπάρια, τα οποία ψάλλονται στο μέτρο, το ρυθμό και τη μελωδία του ειρμού. Οι ειρμοί αναφέρονται στις αντίστοιχες βιβλικές ωδές. Μερικές φορές όμως συμπλέκονται με την υπόθεση της ημέρας, ενώ άλλες φορές αναφέρονται αποκλειστικά σ' αυτήν.

* Ο Κανόνας αυτός σώζεται στη βιβλιοθήκη της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου του Αγίου Όρους.

20. Αναστάσιμα στιχηρά των Αίωνων

Ήχος πλ. α΄

Μονωδίες: Γρηγόρης και Πέτρος Παπαεμμανουήλ.

Στο πρώτο τροπάριο η συχνή επανάληψη της λέξης «Πάσχα» και οι επιθετικοί προσδιορισμοί που ακολουθούν δείχνουν τη σημασία του γεγονότος για μας τους χριστιανούς.

Η λέξη προέρχεται από το «φάσκα» και υποδηλώνει τη διάβαση. Ήταν γιορτή των εβραίων, με την οποία γιόρταζαν το ιστορικό γεγονός της εξόδου τους από την Αίγυπτο και το πέρασμά τους στη Γη της Επαγγελίας. Κατά τούτο, το εβραϊκό Πάσχα αποτελεί προτύπωση του χριστιανικού, αφού και αυτό συμβολίζει την έξοδο του ανθρώπου από την πεπρωμία του κατάστασης και το πέρασμά του στην Άνω Ιερουσαλήμ. Με το Πάσχα εγκαινιάζεται μια νέα ζωή, στην οποία το φθαρτό δεν έχει θέση. Έτσι, λοιπόν, για μας τους χριστιανούς το Πάσχα είναι Ιερό, Καινό, Άγιο, Μυστικό, Πανσεβάσιμο, Μέγα, Άμωμο. Αυτό είναι, τέλος, που μας ανοίγει τις πύλες του Παραδείσου και μας δίνει τη δυνατότη-

τα να εισέλθουμε και να γευτούμε τη χαρά της αιωνιότητας της Βασιλείας του Θεού.

Στο δεύτερο τροπάριο εξιστορείται η είδηση της Αναστάσεως του Κυρίου, την οποία δίνει ο Άγγελος στις μυροφόρες γυναίκες, όταν αυτές πήγαν «ὄρθρου βαθέως» στον τάφο Του για να τον ευπρεπίσουν. Την είδηση, λοιπόν, της Αναστάσεως την πληροφορούνται πρώτα γυναίκες και, στη συνέχεια, πρώτες αυτές την κηρύττουν. Ο Άγγελος με την είδηση που δίνει τονίζει την απαρχή της νέας ζωής. Το λυτρωτικό σχέδιο της Θείας Οικονομίας επιτελέστηκε. Ο Κύριος με την Ανάστασή Του μας απαλλάσσει από τη φθορά, στην οποία παραδοθήκαμε με το προπατορικό αμάρτημα, και μας δίνει τη δυνατότητα να ενωθούμε με τον Θεό αδιάσειστα και αδιαχώριστα κάνοντάς μας κληρονόμους της μακαριότητας του Παραδείσου.

Τα τροπάρια ψάλλονται σε ἴχο πλάγιο του α΄ και σε σύντομο ειρμολογικό μέλος. Ψάλλονται ως στιχηρά των Αΐνων σε κάθε κυριακάτικο ὄρθρο από την Κυριακή της Αναστάσεως μέχρι και την απόδοση της εορτής.

21. Αναστάσεως ημέρα

Ἦχος πλ. α΄

Το ποίημα αυτό διάχυτο είναι το καινὸ πνεῦμα της εποχής που αρχίζει: η αγάπη! Ὅποια πρόταση και αν αναλύσει κανείς, εκεί θα οδηγηθεῖ στην αγάπη. «Και ἀλλήλους περιπτυσώμεθα», «Εἴπομεν ἀδελφοί και τοις μισοῦσιν ἡμᾶς», «συγχωρήσωμεν πάντα τὴν Ἀνάστασις». Ὅλες αυτές οι ἐνέργειες ἔχουν ὡς κίνητρό τους τὴν αγάπη. Ἀπὸ αγάπη συγχωρεῖς, ἀπὸ αγάπη ονομάζεις ἀδελφὸ αὐτὸν που σε μισεῖ, ἀπὸ αγάπη ἀγκαλιάζεις και ἀσπάζεσαι τὸ συνάνθρωπό σου.

Με αὐτὸ τὸν τρόπο, λοιπόν, πληρῶνεται ὁ μωσαϊκὸς νόμος. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τιμωρὸς, ἐνὸς τὴν Καινὴ ὁ «Θεὸς αγάπη ἐστίν». Γι' αὐτὸ και ὁ Ἰωάννης στὸ Ευαγγέλιό του (κεφ. Α', 16) λέει: «...ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν χάριν ἀντὶ χάριτος». Λάβαμε δηλαδὴ τὴν νέα χάρη του Χριστοῦ, που ἔχει λυτρωτικὴ δύναμη πάνω μας, σε ἀντικατάσταση τῆς παλιᾶς χάρης του μωσαϊκοῦ νόμου.

Τὸ τροπάριο που ψάλλεται ὡς δοξαστικὸ των Αΐνων τῆς ἀκολουθίας τῆς Αναστάσεως εἶναι ἡ ἀρχὴ του Πανηγυρικοῦ Λόγου του Ἁγίου Γρηγορίου του Θεολόγου «Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα». Ὁ ποιητὴς προτίμησε να παραθέσει αὐτολεξεί τὸ χωριὸ του Ἁγίου, ελεῖδιθ ὁ αὐτὸ ἡ αγάπη υποκρύπτεται με ἁριστοτεχνικὸ τρόπο πίσω ἀπὸ τὴν κάθε πρόταση.

Τὸ τροπάριο ψάλλεται σε ἴχο πλάγιο του α΄ και οἱ μελωδικὲς γραμμὲς, που κινούνται στὶς ψηλὲς περιοχὲς, ἀποδίδουν τὴν χαρὰ και τὸ πανηγύρι που ζοῦν οἱ πιστοὶ κατὰ τὴ λαμπροφόρο ἡμέρα τῆς Αναστάσεως.